

*Як дитина бігас і грається,  
так їй здоров'я усміхається.*

*Народна мудрість*

Рухлива гра – природний супутник життя дитини, джерело радісних емоцій.

У всіх народів світу дитячим іграм і забавам відводилося почесне місце, їх вважають цінним надбанням народу, елементом національної культури, що поліпшує побут дітей, урізноманітнює дозвілля, збагачує його зміст. Вони є традиційним засобом педагогіки, мають багатовікову історію, збереглися і дійшли до наших днів із глибокої давнини, передаючись із покоління в покоління. Споконвіку в них яскраво відображався спосіб життя людей, їхній побут, праця, уявлення про честь, сміливість, мужність, бажання володіти силою, спритністю, витривалістю, швидкістю і красою рухів, проявляти кмітливість, витримку, творчу вигадку, винахідливість, волю і прагнення до перемоги.

Народні ігри є одним із різновидів ігор за правилами. Вони є специфічними за походженням – авторство їхніх творців невідоме, оскільки впродовж багатьох століть складав народ, закладаючи у їх зміст те, що необхідне для всебічного розвитку дитини.

Народні ігри зародилися дуже давно і є плодами творчої діяльності самих дітей, хоча значна частина їх запозичена з репертуару дорослих, особливо з обрядового фольклору. Найдавнішими є хороводні драматичні ігри, що колись були частиною календарних обрядів.

На думку професора Анатолія Цюся, фізичне виховання здійснювалося в народно-побутових формах, зокрема, в календарній та родинній обрядовості. До складу річного кола української календарної обрядовості входили весняні, літні, осінні та зимові свята. Обов'язковим елементом календарних свят і обрядів були різноманітні фізичні вправи, танці, єдиноборства, хороводи, рухливі ігри та забави. Характерною особливістю календарних ігор є комічний елемент, що значно підвищував емоційне тло святкування. Ігрова дія супроводжується відчуттям піднесення фізичних і духовних сил людини після фізичних і психічних навантажень.

Багатим був репертуар традиційних великодніх ігор. Діти залюбки гралися у “цоканьє” – биття яєць: той, кому вдавалося розбити яйце суперника, забирав його собі. Парубочі ігри (“Бити лупака”, “Піп”, “Чорт”, “Харлай”, “Шила бити”, “Кашу варити”, “Довгої лози” тощо) являли собою змагання у спритності, швидкості й силі. У дівочих іграх (“Шум”, “Жельман”, “Кострубонька”, “Мак”, “Кривий танець”, “Вербова дощечка” тощо) випробовувалися художні здібності учасниць, зокрема, вміння танцювати, співати, перевтілюватися у певний образ.

Іван Крип'якевич у своїх працях згадує, що під час важливих подій, великих святкувань та з інших нагод відбувалися ігри та народні забави. Люди сходилися на майдан на так звані народні ігрища. Проводили їх також на вулицях, звідси і пішла назва народної забави – “Вулиця”. Народні ігри супроводжували свята й обряди, розкривали перед дітьми сезонні явища, працю людей тощо.

В етнографічному нарисі “Звичаї нашого народу” Олекса Воропай зазначає, що “однією з найрозповсюдженіших розваг молоді в Україні була колись так звана “Вулиця” – своєрідні вечорниці дівчат і хлопців просто неба.

“Вулиця”, звичайно, збиралася в певному, задалегідь призначеному місці: десь посеред села, на зеленому лузі над річкою чи на леваді – це залежало від місцевих обставин.

Починалася “Вулиця” від Великодніх свят і тривала все літо – аж до Семена Стовпника (14 вересня за новим стилем).

Крім пісень, танців і хороводів під час “Вулиці” виконувалися ще й інші веселі забави, що їх так багато знала наша молодь.

“Вулиця” в українському селі була доволі своєрідною формою традиційної розваги молоді. Там плекалася пошана до народної пісні, народних традицій; розвивалися товариські взаємини.”

Перехід певних елементів традиційних обрядів у дитячі ігри пояснюється органічною участю дітей у соціальному житті дорослих. Це відбувалося природним шляхом, зокрема через раннє включення дітей у працю дорослих та виконання ними певних ролей у традиційних обрядах і ритуалах. Діти повторювали обрядові дії та їх мовленевий супровід і після обрядів. У такий спосіб елементи обрядів поступово перетворювалися на дитячі ігри та забави.

Передові представники культури Константин Ушинський, Іван Боберський, Василь Верховинець, піклуючись про освіту і виховання широких народних мас, закликали повсюдно збирати й описувати народні ігри, щоб донести до нащадків національний колорит звичаїв, оригінальність самовираження народу, своєрідність мови, форми і змісту розмовних текстів. За змістом усі народні ігри класично лаконічні, виразні й доступні дитині.

Свого часу великий французький філософ-просвітник Жан-Жак Руссо зазначав: “У дітей своя манера бачити, думати і відчувати”. Ось чому дитячі ігри пройшли століття, захоплюючи не одне покоління своєю практичністю і природністю. Він писав: “Любіть дитинство: заохочуйте його ігри, його забави, його милий інстинкт. Хто з вас не жалкував іноді про ці роки, коли на вустах повсякчас сміх, а на душі завжди мир?”

У XIX ст. з'явилися перші записувачі та збирачі українських народних ігор, етнографічні праці Миколи Маркевича, Павла Чубинського, Олександра Богдановича.

У подвижницькій фольклористичній праці Бориса Грінченка “Казки, пісні, дитячі ігри. Пісні побутові, жартівливі, дитячі ігри з матеріалів різних збирачів” значне місце посідали дитячі народні ігри.

Різні жанри дитячого фольклору, зокрема й народні ігри, вміщено в “Етнографічному збірнику”, який редагував Іван Франко.

Збирачем народних дитячих ігор вважають і Лесю Українку, яка була вихована на народних іграх, піснях і казках. Вона опублікувала їх у збірці “Детские игры, песни и сказки Ковельского, Луцкого, Новгород-Волынского уездов Волынской губернии”.

Константин Ушинський підкреслював яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор. На його думку, кожна народна гра містить у собі доступні форми навчання, вона спонукає дітей до ігрових дій, спілкування з дорослими. Гра не є порожньою забавою, це зміст життя дитини, її творча діяльність, потрібна для її розвитку, бо в грі дитина живе, а сліди цього життя залишаються в ній глибше, ніж сліди реального життя, яке їй важко ще зрозуміти через його складність.

Іван Сікорський – відомий психіатр, психолог і педагог – вказував, що завдання, які ставить дитина в іграх та забавах, мають важливий виховний вплив і містять у собі всі властивості навчання і всю

сутність розумової праці. Дитячі ігри – це школа мислення, а творчість і фантазія, які проявляються в них, не що інше як фази еволюції мисленнєвого процесу.

Окрім того, дитина за допомогою ігор отримує перші важливі конкретні знання: вивчення рухів і предметів, величин і відстані, сили і координації власних рухів (біг, стрибки, пересування різноманітних предметів тощо).

Великого значення для розвитку слухового сприймання й естетичного відчуття І. Сікорський надавав співу. Він вказував на необхідність використовувати в іграх спів і вправи зі звуконаслідуванням.

Відомий педіатр, педагог Євген Покровський називав дитячі ігри “вільним вираженням душевних та фізичних сил дитини”. У грі дитина відображає те, що бачить у своїй сім’ї, віддзеркалює навколишній світ.

Народні ігри – це джерело пізнання та виховання загальнолюдських цінностей. Вони бувають різними. Літературознавець і публіцист Остап Терлецький стверджував, що розкритий за допомогою поетичного слова та імітаційних рухів світ, який у змісті гри постає в іпостасях звірят, квітів, рослин, явищ природи, створює неповторний художній синтез світовідчужань і світосприймань, де все переплітається, взаємопов’язується, творить чарівний калейдоскоп, у якому діти вчать “пізнавати свій народ, себе серед народу”.

На думку видатного українського педагога Григорія Ващенко, у виборі ідеалу людини велику роль мають відігравати традиції: “Роль традицій у розвитку людства можна порівняти з роллю пам’яті в розвитку окремої людини. Націю звичайно визначають як цілісність поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Таку цілісність підтримують передусім традиції. Завдяки їм зберігається й розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, зберігаються релігія, звичаї, надбання мистецької творчості, світогляд, народні ідеали – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших народів. Отже, відмова від національних традицій рівнозначна відмові від своєї національності”.

Софія Русова у праці “Нові методи дошкільного виховання”, аналізуючи походження народних ігор, писала: “Усі народи мають свої старовинні ігри, що на певних порах мали характер ритуальних від-